

Riigikohtu ettepanekud kohtute seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (kohtumenetluse kiirendamine) eelnõu (854 SE) muutmiseks

Täname võimaluse eest esitada ettepanekuid Riigikogu menetluses olevale kohtute seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (kohtumenetluse kiirendamine) eelnõule (854 SE). Eelnõud arutas Riigikohtu üldkogu 14. aprillil ja kujundas ka Riigikohtu seisukoha selle suhtes.

Meil on mõned põhimõttelist laadi ettepanekud kohtute seaduse muudatuste kohta ja samuti mitmeid ettepanekuid menetlusseaduste täiendamiseks eelnõu üheks eesmärgiks oleva kohtumenetluse kiirendamise ning tõhustamise tagamiseks. Lisaks on Riigikohtul mõned redaktsioonilised ettepanekud ja kohtunike esitatud murekohad, mille kohta konkreetset muudatusettepanekut ei ole formuleeritud.

Kuna menetlusega seonduvaid muudatusi on palju, võiks menetlemise kiiruse huvides olla otstarbekas kaaluda nende käesolevast eelnõust eraldamist ja paralleelse eelnõuna Riigikogu õiguskomisjonis menetlemist.

1. Kohtute seaduse muudatused (eelnõu § 1)

1.1. Sisulised muudatusettepanekud

Kohtunike arv

1) paragrahvi 11 tekst (eelnõu § 1 p-d 10 ja 11¹) muuta ja sõnastada järgmiselt:

„(1) Maakohtutes on vähemalt 164 eelarvestatud kohtuniku ametikohta.

(2) Maakohtu kohtunike arvulise jagunemise maakohtute ja kohtumajade vahel, samuti kohtuniku ametikoha täitmise ja täitmata kohtunikukoha arvel vahendite muul viisil maakohtutes kasutamise otsustab kohtute nõukogu, arvestades korrakohase õigusemõistmise vajadust ja tagades isikutele õigusemõistmise kättesaadavuse ning kuulanud ära maakohtute ja ringkonnakohtute esimeeste arvamuse.“

2) paragrahvi 19 tekst (eelnõu § 1 p 31) muuta ja sõnastada järgmiselt:

„(1) Halduskohtutes on vähemalt 26 eelarvestatud kohtuniku ametikohta.

(2) Halduskohtu kohtunike arvulise jagunemise halduskohtute ja kohtumajade vahel, samuti kohtuniku ametikoha täitmise ja täitmata kohtunikukoha arvel vahendite muul viisil halduskohtutes kasutamise otsustab kohtute nõukogu, arvestades korrakohase õigusemõistmise vajadust ja tagades isikutele õigusemõistmise kättesaadavuse ning kuulanud ära halduskohtute ja ringkonnakohtute esimeeste arvamuse.“

3) paragrahvi 23 tekst (eelnõu § 1 p-d 36 ja 37)² muuta ja sõnastada järgmiselt:

„(1) Ringkonnakohtutes on vähemalt 46 eelarvestatud kohtuniku ametikohta.

¹ Minimaalselt oleks normitehniliselt korrektne need muudatused ühendada ja anda paragrahvi tervikredaktsioon.

² Sama märkus, tuleks anda minimaalselt paragrahvi tervikredaktsioon.

(2) Ringkonnakohtu kohtunike arvulise jagunemise ringkonnakohtute vahel, samuti kohtuniku ametikoha täitmise ja täitmata kohtunikukoha arvel vahendite muul viisil ringkonnakohtutes kasutamise otsustab kohtute nõukogu, kuulanud ära ringkonnakohtute esimeeste arvamuse.“;

Selgitus §-de 11, 19 ja 23 kohta: Riigikohus ei toeta kohtunike arvu fikseerimist seaduses „kuni“ põhimõttel. Kohtunike koguarvu ülempiiri fikseerimine tänasele tasandile konstitutsioonilise seadusega võib tekitada olukorra, kus pole võimalik kiirelt ja paindlikult reageerida olukordadele, kui on vaja rohkem kohtunikke. Samuti tekitab see igal aastal ebamäärasuse kohtunike arvu ja kohtade suhtes ja muudab igasuguse planeerimise äärmiselt ebakindlaks.

Kohtusüsteemi pikemaajalise planeerimise ja stabiilsuse huvides on seadusega vaja tagada kindel kohtunike arv hoopis minimaalselt, st kohtade arv, mida riik seaduse järgi kindlasti finantseerib. Iga-aastastel eelarveläbirääkimistel saab Riigikogu eelarve kaudu anda täiendavate kohtade finantsgarantii kohtute seadust muutmata, kui see on süsteemi huvides vajalik. Kui riigil peaks raha nappima ja on soov kohtunike kohti vähendada, tuleks ühtlasi muuta seadust kohtunike miinimumarvu osas ja seda vähendada. Konkreetne kohtunike arv jääks kohtute nõukogu määrata.

Kui seadusandja ei soovi kohtunike arvu fikseerida miinimumi põhimõttel, võiks nõustuda ka konkreetse numbri fikseerimisega, st Riigikohtu esitatud muudatusettepanekutest tuleks jätta välja sõna „vähemalt“.

Mõlemal juhul peaks olema tagatud, et seaduses fikseeritud kohtunikukohtade raha on tagatud ning erandolukorras saab ka roteerumiste või pensioneerumise tõttu kohtade ajutise ületäitmise lahendada. Miinimumarvu fikseerimine annaks selleks paindlikuma võimaluse, aga erisätete järgi on see võimalik tagada ka kindla arvu fikseerimisel. Kohtusüsteemi jätkuva toimimise huvides on täita pensioneeruvate ja asjade lahendamises vaid väheselt panustavate kohtunike kohti juba enne vabanemist. Samuti tuleb jätkuvalt tagada kohtunikule võimalus ajutiselt töötada väljaspool kohtusüsteemi või stažeerida muus kohtuastmes ja siiski pöörduda tagasi kohtusüsteemi, mis on süsteemi paindlikkuse ja kohtunike motiveerimise seisukohalt hädavajalik.

Oluline on tagada, et kohtunikukohtade raha oleks süsteemi kasutuses ka siis, kui kohad on ajutiselt täitmata, kuna töö tuleb ikkagi ära teha, ja selle arvel saaks kasvõi ajutiselt palgata kohtujuriste vm abilisi või motiveerida töötajaid rohkem panustama. Kohtunikukohtade täitmise ja raha kasutamise saaks otsustada kohtute nõukogu. See annaks süsteemile vajaliku paindlikkuse ja võimaluse pikaajalisemaid plaane teha. Riigile on samas tagatud kontroll kohtusüsteemile eraldatud eelarve suuruse üle.

- 4) Jätta eelnõust välja muudatusettepanek tunnistada kehtetuks § 12 lõige 13 (eelnõu § 1 p 21), § 58⁴ lõige 6 (eelnõu § 1 p 100) ja kehtestada § 130¹⁴ (eelnõu § 1 p 128)

Selgitus: Praegune KS § 12 lg 13 tagab kohtu esimehele igal juhul võimaluse pöörduda ametiaja möödumisel tagasi kohtunikutööle, sõltumata kohtade täitmisest. See on oluline garantii kohtu esimehe ameti jaoks ja motiveerib kohtunikke sellele kohale kandideerima. § 58⁴ lg 6 on oluline säte, mis tagab kohtunike ajutist liikumist mh ülikoolidesse, ministeeriumitesse ja rahvusvahelistesse kohtuinstantsidesse. Oluliseks garantiiks on siin kohtunike tagasipöördumisõigus, mis tingimusteta kajastub ka eelnõu järgi muudetavas § 58⁴ lg-s 5 (seal saab näha ka vastuolu). Sätte väljajätmine tekitab tarbetu vaidluse, kas kohtuniku

tagasipöördumise õigus sõltub kohtunikukohtade täitmisest. Iseäranis pärsiks see ebakindlus kohtunike kandideerimist rahvusvahelistesse organisatsioonidesse, sh Euroopa Inimõiguste Kohtusse (EIK) ja Euroopa Kohtusse. Riigikohtunikest on praegu roteerunud EIK-i Peeter Roosma ja Tartu Ülikooli õigusteaduskonna direktoriks Priit Pikamäe. Meie arvates ei tohiks lg-t 6 kehtetuks tunnistada. Ajutine võimalik ülekulu on riigile minimaalne ja saab üldjuhul kiiresti tasakaalustatud järgmise kohtuniku teenistusest lahkumisega, kelle kohta enam ei saa täita. Lõike 6 säilitamisel puudub vajadus ka rakendussätte § 130¹⁴ järgi, mille võib jätta kehtestamata.

5) Täiendada eelnõud punktiga, millega jäetakse § 86 lõikest 1 välja sõnad „või kohtunike arvu vähendamise.

6) Muuta § 99 lõike 1 punkt 5 ja sõnastada see järgmiselt:

„5) kohtu likvideerimise või kohtumaja sulgemise korral, kui kohtunik ei ole nõus jätkama teenistust sama astme ja valdkonna kohtunikuna teises talle pakutavas alalises teenistuskohas;“

Selgitus §-de 86 ja 99 kohta: Muudatusettepaneku eesmärk on vältida kohtute seaduse vastuolu põhiseaduse (PS) § 147 lg 1 esimeses lauses sõnaselgelt sätestatud kohtunike eluaegsuse põhimõttega. Eelnõu järgi kehtestatakse kohtunike piirarv seaduses. Peaks seadusandja tulevikus muutma piirarvu nii, et uus piirarv on väiksem parasjagu ametis olevate kohtunike arvust, tuleks KS § 99 lg 1 p 5 kohaselt osa ametisolevaid kohtunikke teenistusest vabastada. See oleks aga vastuolus PS § 147 lg 1 esimese lausega, mille kohaselt nimetatakse kohtunikud ametisse eluaegsetena. Niisugune koondamisvõimalus seaks löögi alla kohtunike sõltumatuse. Iga kohtunik peaks alati arvestama võimalusega, et piirarvu võidakse vähendada ja sel juhul võib just tema sattuda nende hulka, kes üleliigsena teenistusest vabastatakse. See omakorda võib tingida (kasvõi alateadliku) soovi olla õigust mõistes meelega järgi neile, kes saavad koondatavate kohtunike valikut mõjutada või kellest oleneks kohtuniku karjäär ametikoha kaotuse korral. Muu hulgas just niisuguse võimaliku mõju vältimiseks õigusemõistmisele sätestabki PS § 147 lg 1 kohtuniku eluaegsuse põhimõtte.³ Halvemal juhul ei ole välistatud ulatuslikum sekkumine kohtusüsteemi sõltumatusse. Näiteks saaks kohtunike piirarvu ajutiselt kunstlikult vähendada, saavutades sel moel paljude ametisolevate kohtunike teenistusest vabastamise. Seejärel piirarv taastatakse, võimaldades täita vabad kohtunikukohad „sobivate“ inimestega. Lisaks ei peaks ka kohtu likvideerimine ega kohtu sulgemine olema aluseks kohtuniku tahtevastastelt ametist vabastamiseks, kui ta on nõus jätkama teenistust sama astme ja valdkonna kohtunikuna teises teenistuskohas. Kirjeldatud ohtude vältimiseks tulekski KS § 99 ja 86 muuta. Eelmärgitu ei tähenda, et kohtunike piirarvu vähendamine oleks võimatu. Seda saab teha täitmata ametikohtade ja edasiulatuvalt ka tulevikus vabanevate kohtunikukohtade arvel.

Ringkonnakohtute kolleegiumite esimehed

³ Vt ka P. Pikamäe. § 147. – U. Lõhmus (peatoim.). Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarid. Eesti Teaduste Akadeemia Riigiõiguse Sihtkapital. 2022, komm. 2–6 (<https://pohiseadus.riigioigus.ee/v1/eesti-vabariigi-pohiseadus/xiii-kohus-ss-146-153/ss-147-kohtuniku-personaalse-soltumatuse>); V. Saarmets. § 147. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 5. parandatud ja täiendatud väljaanne. Juura: Tallinn 2020, komm 6–7 (https://pohiseadus.ee/sisu/3631/paragrahv_147).

- 7) Paragrahvi 24² lõikes 1 ja lõike 4 (eelnoü p-d 42 ja 44) sissejuhatuses asendada sõnad „Ringkonnakohtu esimees“ sõnadega „Ringkonnakohtu kohtunike üldkogu“

Selgitus: Riigikohtu kohtunike enamuse arvates peaks ringkonnakohtu esimehe valima ja ametist vabastama kohtunike üldkogu nagu Riigikohtu puhul. See tasakaalustab esimehe võimu.

Eestseisus

- 8) Paragrahv 36¹ (eelnoü p 55) muuta ja sõnastada järgmiselt:

„§ 36¹. Kohtu eestseisus

- (1) Kohtul on eestseisus, kui seal on üle 50 kohtuniku. Muu kohus võib moodustada eestseisuse üldkogu otsusel.
- (2) Eestseisusesse kuuluvad kohtu esimees ja kohtu üldkogu poolt neljaks aastaks valitud neli liiget.
- (3) Kohtu eestseisuse kutsub kokku ning selle töö korralduse ja teenindamise tagab kohtu esimees.“

Selgitus: Riigikohtunike enamus leidis, et eestseisuse moodustamise kohustus on väikestes kohtutes ebamõistlik ja seetõttu võiks see olla kohustusena vaid üle 50 kohtunikuga kohtus. Teiseks leidis enamus, et eestseisuse kõik liikmed peale kohtu esimehe peaks valima üldkogu. See on vajalik tagamaks kohtute demokraatlik juhtimine ja eestseisuse liikmetele suurema legitimatsiooni andmine. Eestseisus hakkab sisuliselt asendama üldkogu ning seega vajab tervikuna suuremat mandaati üldkogult, kui vaid alla poole valitud liikmed annavad. Samuti aitab see maandada riski, et kohtu esimees saab endale liialt suure mõjuvõimu. Osa riigikohtunikke ei pidanud eestseisust üldse vajalikuks. Eestseisuse liikmeid peaks olema paaritu arv.

Tööjaotusplaan

- 9) Paragrahvi 37 lõike 4 esimene lause (eelnoü p 59) muuta ja sõnastada järgmiselt: „Tööjaotusplaan kinnitatakse vähemalt üheks kalendriaastaks“.

Selgitus: Puudub mõistlik põhjendus, miks peab tööjaotusplaan olema kinnitatud alati vaid üheks aastaks. Muudatus lubaks plaani kehtestamist ka pikemaks ajaks. Sedasi tagatakse spetsialiseerunud kohtunikele kindlus pikemaks ajaks ja töökorralduse stabiilsus. See valik võiks olla iga kohtu enda teha, kui pikaks ajaks plaan kehtestatakse. Peaasi, et seda jooksva aasta kestel kergekäeliselt ei muudetaks, vaid muudatused tehtaks vajaduse ilmnedes tööaasta alguses.

- 10) Paragrahvi 37 lõige 4¹ (eelnoü p 59) muuta ja sõnastada järgmiselt:

„(4¹) Tööjaotusplaani näha ette kohtunike spetsialiseerumine. Kohtute nõukogu võib kehtestada kohtu tööjaotusplaani koostamise alused, sealhulgas kohtunike ja kohtuteenistujate spetsialiseerumise põhimõtted ja kohustusliku spetsialiseerumise valdkonnad koos kohustusliku koolituse mahu nõuetega. Kohtu tööjaotusplaani, kohtunike koolitusstrateegia ja

-programmi ning kohtu koolituskava koostamisel lähtutakse kohtute nõukogu kehtestatud alustest.“

Selgitus: Riigikohus ei toeta seadusega sundspetsialiseerumise valdkondade ettenägemist. See väljendab muu hulgas usaldamatust kohtunikkonna suhtes. Kohtute nõukogul võiks olla üldine pädevus spetsialiseerumisvaldkondade kehtestamiseks, lähtudes süsteemi vajadustest, mis võivad ajas muutuda.

Kohtute nõukogu

11) Paragrahvi 40¹ lõige 5 (eelnoü p 71) muuta ja sõnastada järgmiselt:

„(5) Nõukogu kohtunikest liikmete valimise ja nende asendamise korra kehtestab kohtunike täiskogu.“

Selgitus: Riigikohtu arvates puudub vajadus kohtute nõukogu asendusliikmete järgi. Nende pädevuse ja vajalikkusega on probleeme juba olemasolevas KHN-s. Uue KN komplitseeritud valdkondi eristavat koosseisu (§ 40¹lg 2) arvestades tekitab asendusliikmetega seonduv täiendavat segadust. KHN-l ei ole olnud viimastel aastatel probleeme kvoorumiga puudumisega, eriti kuna on võimalik kaugosalus, ja seda pole põhjust karta ka KN puhul. Asendusliige, kes eelnõu kohaselt osaleks KN-i töös üksnes kohtunikust liikme äraolekul, poleks KN-i tegevusega eelduslikult piisavalt kursis, et sellesse n-ö käigu pealt sujuvalt lülituda. Eeskätt siis, kui mõnel KN-i istungil osaleb mitu asendusliiget ja nende seisukohad käsitletavates küsimustes lahknevad asendatavate põhiliikmete arvamusel, võivad sündida vastuolulised otsused. Küll peaks täiskogu kehtestama reeglid, kuidas ennetähtaegselt väljalangenud KN liiget asendada, nt valimistulemuste järgi järgmise kandidaadiga.

Märgime ka, et osade riigikohtunike arvates peaks KN koosseisus olema enamuses kohtunike valitud liikmed.

12) Jätta paragrahv 41¹ lõikest 1 (eelnoü p 73) välja p 7 ja muuta vastavalt punktide numeratsiooni.

Selgitus: Tegemine ei ole küll põhimõttelise muudatusettepanekuga, kuid seaduses ei peaks olema ka formaalseid ja suurema sisuta sätteid. Riigikohtu esimehe ülevaade Riigikogule on leidnud senini vaid formaalset kajastamist, seda enam, et see ei ole tihti veel KHN ajaks valmiski, vaid valmib vahetult enne Riigikogus esinemist. Süsteemi valukohti arutatakse KN-s nii või teisiti jooksvalt, sh Riigikohtu esimehe väljatoodut.

13) Muuta paragrahvi 41¹ lõike 1 punkti 16 (eelnoü p 74) ja sõnastada see järgmiselt:

„16) täidab muid seadusest tulenevaid ülesandeid ning arutab ja otsustab muid kohtute haldamise ja kohtusüsteemi seisukohalt olulisi küsimusi“.

Selgitus: Punkt 16 tuleks formuleerida selgelt lahtise loeteluga, et KN saaks vajadusel arutada ja seisukohti kujundada ka muudes kohtuhaldust ja kohtusüsteemi puudutavates küsimustes, nagu seni on seda teinud KHN. Kohtute enesehalduse puhul on see veel olulisem.

Arengukava

14) Jätta välja paragrahvi 42¹ lõige 2 ja muuta vastavalt lõigete numeratsiooni.

Selgitus: Lõige 2 on meie arvates õõnes ja sisutu säte, mis meenutab okupatsiooniaegset keelekasutust ja ideoloogiat. Peaks vältima sellist häirivat, aga ka ohtlikku retoorikat. Säte on ka sisuliselt arusaamatu – leiab kindlasti sisukamaid dokumente, mida kohtute arengukava tehes peaks arvestama. Kui seadusandja soovib kohtute arengukava osas seisukohta esitada, saab Riigikogu ise arengukava kinnitada ja tagada sellega ka kohtule arenguks vajalikud ressursid.

Eelarve

15) Paragrahvi 43¹ lõike 5 esimesest lausest (eelnõu p 82) jätta välja sõnad „kohute nõukogu esimees või“.

Selgitus: Kuna Riigikohtu esimees esindab nagunii eelarveläbirääkimistel Riigikohut, oleks võimaliku huvide konflikti vältimiseks mõistlik ette näha, et esimese ja teise astme kohtute eelarveläbirääkimiste jaoks nimetab KN ise oma esindaja, kelleks võib, aga ei pruugi olla esimees.

Tagasisidevestlus

16) Jätta välja § 74¹.

Selgitus: Riigikohtunike enamus on arvamusel, et vähemasti esitatud kujul ei ole kohtunike tagasisidestamise kord läbi mõeldud ega mõistlik. Ringkonnakohtud ja Riigikohus ei saa muu töö kõrvalt (eriti asjade kuhjumist arvestades) võtta täiendavat ülesannet, mis võib osutada väga töömahukaks. Näiteks eeldab korralik tagasisidestamine eelnevat põhjalikku analüüsi. Osa kohtunike arvates oleks mõistlikum tagasiside arenguveestluse kujul kohtu esimehe/osakonnajuhatajaga või jätta tagasisidestamine eneseregulatsioonile. On ka kohtunikke, kes pooldaksid tagasiside andmist esitatud kujul.

Distsiplinaarvastutus

17) Paragrahvi 88 lõige 6 (eelnõu p 110) tunnistada kehtetuks.

Selgitus: Distsiplinaarkaristuse kustumise pikendamisel ei ole sisu, kuna Riigikohtu praktika (vt nt RKÜKo 3-24-2036/10, p 38) järgi pole kustumisel distsiplinaarkaristuse määramisel nagunii tähtsust. Alternatiiv oleks selgelt lisada ka kustumise tagajärg.

Kohtuniku teenistusvanuse ülemmäär

18) Paragrahvi 99¹ lõiked 2–5 tunnistada kehtetuks ning lõige 1 muuta ja sõnastada järgmiselt (ühtlasi asendada ettepanekuga eelnõu p-d 111–113):

„(1) Kohtunik vabastatakse ametist 70-aastaseks saamisel.“

Selgitus: Riigikohtu arvates oleks mõistlik tõsta kohtuniku teenistusvanuse ülemmäär 70 aastale ja loobuda pikendamise regulatsioonist. Pikendamine on komplitseeritud ja võib tekitada ebavõrdsust, kuna selle kriteeriumid ja põhjendused võivad jääda küsitavaks ning vaieldavaks. Teenistusvanuse ülemmäära tõstmise kord seab kohtuniku võimaluse jätkata teenistust ka pärast 68-aastaseks saamist sõltuvusse kohtu esimehe, KN-i ja Riigikohtu üldkogu otsustusest. On vaieldav, kas sellise otsustuse langetamine ametisoleva kohtuniku teenistussuhte kestuse üle on kooskõlas kohtuniku eluaegsuse ja sõltumatuse nõudega. Ainsana võiks säilida lg 6 järgne pikendamine, mis võimaldaks pensioneeral kohtunikul asju lõpuni lahendada, st paragrahv võiks jääda kaheldikelisena.

1.2. Redaktsioonilised ettepanekud

1) Paragrahvi 9¹ lõike 2 esimene lause (eelnoõ p 8) muuta ja sõnastada järgmiselt:
„Kohtunike spetsialiseerumise tagamiseks võib kohtu eestseisus otsustada, et valdkonnas on mitu osakonda.“

Selgitus: Sedasi oleks lause lihtsam ja paremini loetavam.

2) paragrahvi 38⁷ tekst (eelnoõ p 66) muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:
„(1) Kui esimese või teise astme kohtu esimehe ametiaeg lõpeb erakorralise või sõjaseisukorra ajal, võib kohtute nõukogu kohtu esimehe ja Riigikohtu esimehe nõusolekul tema ametiaega pikendada. Kohtu esimehe volitused kehtivad kuni kuus kuud erakorralise või sõjaseisukorra lõppemisest arvates.
(2) Kui Riigikohtu esimehe ametiaeg lõpeb erakorralise või sõjaseisukorra ajal, toimub tema asendamine § 27 lõikes 4 sätestatud korras.“;

Selgitus: Muudatusega täpsustatakse, et eriregulatsioon käib vaid esimese ja teise astme kohtu esimeeste kohta, Riigikohtu esimehe asendamine toimub üldises korras (§ 27 lg 4).

1.3. Muud tähelepanekud

- 1) Paragrahvi 34 lg 2 ja lg 3 p 1 näevad ette andmekogu kaasvastutavad töötledjad. Iseenesest ei ole tegu millegi uuega Eesti õiguses (vrd nt Vabariigi Valitsuse 1. detsembri 2016. a määruse nr 138 „[Tervise infosüsteemi põhimäärus](#)“), kuid oluline on, et kaasvastutuse korral vastutuse jaotus, sh põhimääruse kavandatav normistik oleks selge. Seletuskirjas viidatakse seejuures IKÜM kaasvastutuse põhimõtetele (vt lk 47) – see viide on ekslik, kuna andmekogu ja isikuandmete vastutav töötledja ei pruugi kattuda. Paragrahvi 34 lg 3¹ sõnastus on halb: mis on viimane lahend? Kas siin on peetud silmas viimast lahendit konkreetses kohtuasjas (selleks võib olla ka nt riigi õigusabi tasu suuruse või andmete avaldamise kohta tehtud otsustus, mis tegelikult kohtuasja menetlust sisulises mõttes ei lõpeta)?
- 2) Kahtlusi tekitab eelnõuga seadusse lisada soovitatav § 38⁸ kohtuniku koolituse kohta erakorraliseks ja sõjaseisukorraks valmisoleku tagamiseks. Vaidlustamata, et selline

koolitus on vajalik, jääb see säte üksinda paljasõnaliseks. Koolitus peaks hõlmama ettevalmistusi ka paljuks muuks, mida seadus ei nimeta. Lisaks koolitusele on vaja veel enam tehnilist ja materiaalist valmisolekut kriisiks (nt infosüsteemide kokkukukkumisel) praktilist ettevalmistust ja treeningut jne. Ehk ainuüksi kohtunike koolitusega seda tagada ei saa. Pealegi ei peaks koolitus hõlmama vaid kohtunikke nagu sättes kirjas, vaid kohtute kogu personali. Mõistlik oleks integreerida kohtute valmisolek riigi muu ettevalmistuse regulatsiooni Riigikogu menetluses olevasse tsiviilkriisi ja riigikaitse seaduse eelnõusse (668 SE) või olemasolevasse riigikaitse seadusse, kuhu kohtute hõlmatus täna on üldse ebaselge (vrdl riigikaitse seaduse § 43²). Praegusel kujul on § 38⁵ kasutegur ja vajalikkus pigem küsitav. Lisaks muule tundub see paragrahv paiknevat kohtute seaduses vales kohas, kuna kuulub olemuslikult koolituse juurde (§ 44), mitte aga peatükki, mille pealkirjaks on „Kohtukorralduse erisused erakorralise ja sõjaseisukorra ajal“.

- 3) Riigikohtunikes tekitas küsimusi nii § 130¹³ ebamäärane sõnastus (*määrus kehtib niivõrd, kuivõrd...*) kui ka vajalikkus sellise sätte järgi.
- 4) KS § 130⁶ lg 1 sõnastus on ebaõnnestunud ja sellisel kujul sisutu, sest 1. oktoobriks eelneki ju 30. september. Ilmselt võib selle sätte sõnastada nt järgmiselt: „Kohtute haldamise nõukoja volitused kehtivad kuni 2026. aasta 30. septembrini.“

2. Halduskohtumenetluse seadustiku muudatused (eelnõu § 4)

- 1) Paragrahvi 187 lõige 3¹ muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

„(3¹) Ringkonnakohus võib apellatsioonkaebuse kokkuvõtlikult põhjendatud määrusega tagastada, kui asjaoludest tulenevalt on apellatsioonkaebuse rahuldamine ebatõenäoline või kui selle menetlemisega ei ole võimalik saavutada apellatsioonkaebuse eesmärki. Ringkonnakohus ei pea määrust põhjendama lihtmenetluses, kui ringkonnakohus järgib halduskohtu otsuse põhjendusi, need põhjendused on ammendavad ja ringkonnakohus märgib oma määrukses, et ta nõustub halduskohtu otsuse põhjendustega.“

- 2) Paragrahv 236¹ muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

§ 236¹. Määruskaebuse menetluse võtmise otsustamine

(1) Riigikohus otsustab määruskaebuse menetluse võtmise käesoleva seadustiku §-s 219 sätestatud järgides. Riigikohus võtab määruskaebuse läbivaatamisel ringkonnakohtus tehtud määruse peale esitatud määruskaebuse või määruskaebuse, mille seadus võimaldab läbi vaadata lihtmenetluses, menetluse üksnes juhul, kui Riigikohtu lahend selles asjas on oluline seaduse ühetaolise kohaldamise või õiguse edasiarendamise seisukohalt. Eelmises lauses sätestatud ei kohaldata haldustoiminguks loa andmise või sellest keeldumise määruse peale esitatud määruskaebuse korral.

(2) Käesoleva seadustiku § 187 lg 3¹ alusel tehtud määruse peale esitatud määruskaebuse lahendab Riigikohus viivitamata. Määruskaebuse võib lahendada seda menetluse võtmata, sellisel juhul ei kohaldata käesoleva seadustiku § 238 lõigetes 1 ja 2 sätestatud.

Selgitus: Eelnõu sisaldab mitmeid sätteid, mille eesmärk on vähendada ringkonnakohtu halduskolleegiumite töökoormust. Riigikohtu hinnangul võiks see minna isegi veelgi kaugemale. Sellest lähtuvalt teeme ettepaneku viia ringkonnakohtutesse sisse menetlusloa süsteem. Erinevalt Riigikohtust peaks ringkonnakohus aga oma määrust menetlusloa mitteandmise kohta põhjendama, v.a lihtmenetluses. See on vajalik edasikaebeõiguse riive mõõdukuse tagamiseks. Muudatus laiendaks perspektiivituse tõttu apellatsioonikaebuse tagastamise võimalust lihtmenetluse asjadelt kõikidele asjadele. Tagamaks tõhus ja mõistliku menetlusajaga kontroll sellistele tagastamisele, tuleks ühtlasi muuta määruskaebuste lahendamist Riigikohtus.

Ettepanek riivaks PS § 24 lg-s 5 sätestatud edasikaebeõigust, kuid see riive ei oleks intensiivne ning seega on ettepanek põhiseadusega kooskõlas. Esiteks, see ei võta edasikaebeõigust ära ja sealjuures jääb alles õigus pöörduda Riigikohtu poole, tagades isikule kolmeastmelise õigusemõistmise. Ettepanekuga muutuks üksnes see, kuidas käib edasikaebeõiguse teostamine.

Teiseks, põhiseadus jätab lahtiseks, kuidas edasikaebeõiguse teostamine peab olema korraldatud, see on jäetud täielikult seadusandja otsustada (lihtne seadusreservatsioon). HKMS ongi see seadus, millega pannakse paika „seaduses sätestatud kord“.

Kolmandaks, õiguskirjanduses on levinud seisukoht, et edasikaebeõiguse esmane funktsioon on tagada, et inimlik eksimus ei jätaks isikut ilma õiglasest lahendusest. Väljapakutud lahendus jätkuvalt teeniks seda eesmärki, sest ringkonnakohus saaks kaebuse tagastada vaid siis, kui ta leiab, et apellatsioonikaebus on ilmselgelt põhjendamatu ja selle rahuldamine on ebatõenäoline. Teiste sõnadega, peab ringkonnakohus veenduma, et halduskohus ei ole asja lahendamisel teinud vigu. Kui halduskohus ei ole teinud vigu, siis ei teeniks apellatsioonikaebuse menetlemine oma peamist eesmärki, milleks on vigade parandamine. Sealjuures on õigus esitada määruskaebus Riigikohtule kaebuse tagastamise määruse peale (HKMS § 187 lg 7) ning järelilikult on tagatud vigade kontroll ringkonnakohtu tegevuse osas.

Neljandaks, õiguskirjanduses ühtlasi leitakse, et edasikaebeõiguse piiramine on põhjendatud, et tagada kohtusüsteemi toimimine. Seda põhjust tuuakse välja küll peamiselt seoses kohtumäärustega, mille piiramatu edasikaebamine võiks takistada kohtusüsteemi normaalset funktsioneerimist. Samas on möödapääsmatu fakt, et ringkonnakohtute halduskolleegiumites on tekkinud selline tööjärg, mis juba takistab süsteemi normaalset toimimist. Praegune ettepanek aitaks olukorda leevendada ning edaspidi hoida sisuliselt lahendatavate apellatsioonikaebuste hulka kontrolli all.

Viiendaks ja eelmisega seonduvalt, edasikaebeõiguse riive kaalub teiselt poolt üles see, et on paremini tagatud üks teine põhiõigus ja üks põhiseaduslik põhimõte. Ühelt poolt PS § 14 ja 15 lg-st 1 tulenev põhiõigus tõhusale menetlusele ehk mõistlikule menetlusajale. Ettepaneku rakendamisel jõuaks ringkonnakohus kiiremini lõpplahenduseni nii neis asjades, kus apellatsioonikaebus tagastatakse perspektiivituse tõttu, kui ka teistes asjades, sest väheneb üldine töökoormus. Teiselt poolt PS §-s 10 sätestatud õigusriigi põhimõttest tuleneb muu hulgas õiguskindluse põhimõte, mis hõlmab endas õigusrahu. Ettepaneku rakendamisel saabuks õigusrahu ehk lõplik lahendus kiiremini.

3) Paragrahvi 175 lõike 2¹ teine lause (eelnõu § 4 p 14) muuta ja sõnastada järgmiselt:

„Määruskaebuse kohta tehtud ringkonnakohtu määrus ei ole edasi kaevatav.“

Selgitus: redaktsiooniline muudatus, millega viiakse lause paremini kooskõlla ülejäänud seaduse tekstiga.

4) Täiendada seadust §-ga 8¹ järgmises sõnastuses:

§ 8¹. Vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise asjade lahendamine

(1) Vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise asi on haldusasi, kus lahendatakse vangistusseaduse § 2 tähenduses kinnipeetava, vangistusseaduse § 3 lõike 1 tähenduses arestialuse või vangistusseaduse § 4 lõike 1 tähenduses vahistatu kaebust vangla haldusakti või toimingu peale või vangla tekitatud kahju hüvitamiseks.

(2) Vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise asja jaotamine toimub selle halduskohtu kohtunike vahel ja vastavalt selle halduskohtu tööjaotusplaanile, mille kohtunike töökoormus on kohtute infosüsteemi andmete järgi kõige väiksem.

(3) Vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise asja kohtualluvus ei muutu, kohtunik menetleb vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise asja alluvusjärgse halduskohtu kohtunikuna.

(4) Kui kohtunik arutab vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise asja halduskohtus, mille tööpiirkonnas ei asu tema alaline teenistukoht, hüvitatakse talle sõidu- ja majutuskulud, samuti muud lähetuskulud avaliku teenistuse seaduse § 44 lõike 5 alusel kehtestatud tingimustel ja korras.“;

Selgitus: Selleks, et paremini hallata halduskohtute töökoormust teeme ettepaneku panna eelnõusse tagasi sisse säte, mis oli 15. jaanuari 2026. a versioonis ja millega jagatakse vangistuse, aresti ja eelvangistuse täideviimise asju üleriigiliselt ilma kohtualluvust muutmata (eelnõu § 1 punktis 78 väljapakutud KS § 45⁵). Kinnipeetavate kaebuste kohta erireeglite kehtestamine oleks põhiseadusega kooskõlas. Esiteks, põhiseaduse § 24 lg 1 on eelkõige mõeldud kaitsma isikuid juba käimasoleva kohtuasja läbiviimisel. Teiseks näeb viidatud säte selgelt ette võimaluse seadusega luua alluvuse erireeglid. Kolmandaks, KS § 45¹ võimaldab juba täna kohtuasja lahendamise anda teisele kohtule ilma alluvust muutmata. See ettepanek lihtsustaks sarnast protsessi kinnipeetavate kaebuste puhul. Kuivõrd kinnipeetavate kaebused alluvad halduskohtule, sobiks see säte HKMS-i paragrahviks 8¹.

Üleriigiline jagamine peaks käiku minema vaid siis, kui halduskohtute omavahelise koormuse erinevus ületab mingi lävendi. See aitab tagada seda, et asja ei antaks ilmaasjata teisele halduskohtule lahendada. Kui üleriigiline jagamine rakenduks igasuguse töökoormuse erinevuse puhul, siis võib juhtuda, et hommikul saabuv kinnipeetava kaebus jagatakse Tartust Tallinnasse, kuid päeva teises pooles laekub Tallinna Halduskohtusse suurem hulk kaebusi.

3. Kriminaalmenetluse seadustiku muudatused (eelnõu § 9)

Toetame rahvakohtunike kaotamist, kuid juhime tähelepanu, et selleks tuleks täiendavalt muuta ka kriminaalmenetluse seadustiku maakohtu menetlust puudutavad sätteid, kus kasutatakse mõistet „eesistuja“ (see omab seal tähendust üksnes rahvakohtunike kaudu). Eeldab KrMS § 23 lg 2, § 155 lg 3 (selles sättes peaks eesistuja mõiste säilima, kuna hõlmab ka ringkonnakohtu, ent lisada tuleks kohtunik), § 266 lg 1 ning § 315 lg-te 1 ja 5 muutmist. Osa kolleegide eelistas rahvakohtunike kaotamisel kolme kohtunikuga kohtukoosseisu võimaldamist

kriminaalmenetluses sarnaselt halduskohtumenetlusega, millisel juhul viidatud muudatusi eesistuja kohta teha ei tuleks.

4. Riigieelarve seaduse muudatused (eelnõu § 17)

Jätta eelnõust välja paragrahvi 26 lõike 5¹ täiendamine kolmanda lausega (eelnõu § 17 p 3) ja paragrahvi 56 lõige 2³ muutmine (eelnõu § 17 p 7).

Selgitus: Eelnõus ette nähtud RES § 26 lg 5¹ täiendus, et „Kohtute grupi kulud liigendatakse täiendavalt riigieelarves administratiivselt asutuste kaupa.“ halvendaks kohtusüsteemi paindlikkust ja iseseisvust kohtusüsteemi eelarve aasta kestel ümberjagamise vajaduse tekkimisel nt eri kohtute vahel, milline pädevus peaks olema kohtute nõukogul. Andes vastutuse kohtute haldamise eest kohtutele, võiks usaldada kohtuid ka kasutama neile eraldatud eelarvet, mitte iga kohtu osas vajaliku muudatusega tulla Riigikokku eelarve muutmise ettepanekuga. Säte on vastuolus ka eelnõus pakutud KS § 41¹ lg 1 p-ga 11, mis annab kohtusüsteemis eelarvevahendite jagamise õiguse kohtute nõukogule. Kuna viidatud kohtute seaduse sättes on see juba ette nähtud, puudub omakorda vajaduse RES § 56 lg 2³ täienduse järgi.

RES muudatuste järgi sätestatakse edaspidi iga kohtu ja kohtuhaldusteenistuse kulud aastase riigieelarve seadusega. See on vastupidine KS regulatsioonile, mille kohaselt seaduse tasemel on sätestatud üksnes samaliigiliste kohtute üldised korralduslikud põhimõtted, mitte aga iga kohtu lõikes eraldi. Praeguse eelnõu järgi on ebaselge mitte üksnes see, miks üleüldse on vajalik aastases riigieelarve seaduses (seadusepildis) ette näha riigieelarve vahendite administratiivne liigendamine kohtute ja kohtuhaldusteenistuse lõikes, kui tegelik liigendus selgub alles siis, kui on läbi viidud vahendite täiendav liigendamine RES § 31 lõike 3 alusel, aga samuti see, kes siis lõppkokkuvõttes – kas kohtute nõukogu või iga kohus iseseisvalt, hakkab kohtute ja kohtuhaldusteenistuse omavahelist administratiivset jaotust ehk riigieelarve vahendite jaotust otsustama. Kohtute seaduse järgi peaks selleks olema kohtute nõukogu, kuid riigieelarve seaduse regulatsioon sätestab selle hoopis teisiti ja konkureerivalt kohtute nõukogu ning iga kohtu (kohtuhaldusteenistuse?) ülesandena.

Praegune eelarvekorraldus kohtute osas on selline, et peaaegu poole esimese ja teise astme kohtute eelarvest moodustavad arvestuslikud kulud, Riigikohtu eelarvest umbes kolmandiku. Samas kohtureformi üks kõige olulisemaid eesmärke on muuta kohtute haldamine tõhusamaks ja anda kohtutele suurem enesekorraldusõigus. Eelarve tähenduses, tulenevalt RES regulatsioonist, saavad esimese ja teise astme kohtud seega suurema enesekorraldusõiguse aga üksnes poole eelarve ulatuses. Esimese ja teise astme kohtute arvestuslikest kuludest peaaegu kaks kolmandiku ning Riigikohtu eelarvest praktiliselt kogu arvestusliku kulu moodustab kohtunike palgafond. Et edaspidi nähakse ette kohtute seaduses ette kohtunike üldarv kõikides kohtuliikides, puudub vajadus kohtunike palgavahendite kajastamiseks arvestuslike kuludena. Nende kajastamine kohtute eelarves kindlaksmääratud vahenditena aga suurendaks oluliselt kulutõhusust, tõstaks kohtusüsteemi vastutust riigieelarveliste vahendite kasutamise eest ning oleks kooskõlas kohtureformi peamiste eesmärkidega. Kohtunike palgavahendite kajastamine kohtute, sh Riigikohtu eelarves edaspidi kindlaksmääratud vahenditena ei mõjuta kuidagi seadustega, sh KRAPS-ga kohtunikele tagatud individuaalseid palgagarantiisid, sh indekseerimist. Kuigi kehtiv riigieelarve üldregulatsioon (RES § 26 lõikest 5¹) kohustab riigieelarves eristama seadusest tulenevad kulud arvestuslikena, kui need on suuremad kui 1 mln eurot, ei ole juba praegu seda järgitud kohtute osas näiteks kohtujuristide ja kohtunikuabide palgavahendite osas.

5. Riigilõivuseaduse muudatused (eelnõu § 18)

Paragrahvi 60 lõikes 3 asendada arv „350“ arvuga „833“.

Selgitus: Seoses RLS § 60 lõikes 2 sätestatud riigilõivu ülempiiri tõstmisega 2500 euroni tuleks ühtlasi tõsta RLS § 60 lõikes 3 sätestatud riigilõiv 833 euroni ehk ühe kolmandikuni RLS § 60 lõikes 2 sätestatud riigilõivu ülempiirist (varasemalt 1050 ja 350). Alternatiivselt, kui pidada oluliseks „ümmarguste numbrite“ kasutamist, võiksid RLS § 60 lg-des 2 ja 3 sätestatud riigilõivud olla vastavalt 2400 ja 800 või 2550 ja 850.

6. Riigi õigusabi seaduse muudatused (eelnõu § 21)

Riigi õigusabi seaduse § 7 lõike 1 punktis 4 asendada sõna „kahekordset“ sõnaga „kolmekordset“.

Selgitus: Muudatuse eesmärk on kohtusüsteemi tõhustamine. Riigi õigusabi seaduse § 7 lõike 1 punkti 4 muutmise sisuks on riigi õigusabi saamise lävendi tõstmine selliselt, et riigi õigusabi ei saaks need isikud, kelle kulud õigusteenusele ei ületa eeldatavasti taotleja kolmekordset keskmist ühe kuu sissetulekut senise kahekordse asemel. Arvestades asjaoluga, et kuludest arvestatakse praktikas maha mh mõistlike eluaseme ja transpordikuludena ka eluasemelaenu- ja autoliisingumaksud, lisaks toidukulud jm esmavajalikud kulud, ei saa lävendi tõstmist pidada ebamõistlikuks, kui praegu saaksid riigi õigusabi nõuda ka majanduslikult nn keskklassi kuuluvad inimesed.

Eesti keskmine palk 2025. aasta IV kvartalis oli 2155 eurot (<https://stat.ee/et/avastatistikat/valdkonnad/tooelu/palk-ja-toojoukulu/keskmine-brutokuupalk>). See teeb keskmiseks netopalgaks ca 1744 eurot. Keskmine üürihind Tallinnas on 14,6 eurot m2 kohta (<https://www.city24.ee/real-estate-news/uurihinnad-tallinnas>), mis tähendaks nt 50 m2 suuruse korteri üüriks 730 eurot, millele lisanduvad kõrvalkulud. Keskmise liisingu abil soetatud sõiduki liisingumakse võib sõltuvalt intressimäärast olla vahemikus 400–500 eurot (<https://majandus.postimees.ee/7801111/puust-ja-punaseks-mis-vahe-on-autolaenul-ja-liisingul>), millele lisanduvad kindlustusmaksed ja kulud kütusele. Konservatiivse hinnangu korral kuluks korterit üürival ja sõidukit liisival keskmisel isikul üksnes eluasemele ja transpordile vähemalt 1000 eurot kuus, mis tähendab, et RÕS § 7 lg 1 p 4 järgi arvesse minev sissetulek oleks 1400 eurot (2x700). Arvestades, et keskmise kvaliteetse õigusabi tunnitasu oli juba 2022. aastal 150 eurot (<https://dspace.ut.ee/server/api/core/bitstreams/0aa2f345-8192-412b-8d82-ef41b319a318/content>, lk 13), võib inflatsiooni arvestades see tunnitasu ületada 2026. aastal 200 eurot. See tähendab, et hüpoteetilise keskmise isiku hüpoteetilise vaidluse peaks saama lahendatud 7 tunniga (1400/200). Selle ajaga on triviaalsest kohtuvaidlusest juba veidi keerukamas vaidluses esindamine ebatõenäoline. Kui panna sinna arvestusse toidukulud ka juurde, siis ei jääks keskmise palgaga inimesel enam midagi alles.

Muudatuse tulemusena väheneks isikute ring, kel on õigus riigi õigusabile ja kes peaksid oma esindajakulud ise kandma. Selliselt vähendatakse eelduslikult kohtute koormust mh põhjendamatute nõuete esitamiseks ja riigi kulutusi riigi õigusabile. Arvestades riigi õigusabi eelarve pingelisust ja riigi õigusabi osutavate advokaatide suhteliselt väikest ringi, saab riigi õigusabi raha kasutada eelduslikult tõhusamalt nende heaks, kellele seda päriselt vaja.

Soodustada tuleks õigusabikulude kindlustuse olemasolu keskklassi kuuluvate isikute ettenägematute õigusabikulude katteks.

7. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku muudatused (eelnõu § 23)

- 1) Paragrahvi 17 lõikes 3 (eelnõu § 23 p 1) asendada sõna „lahendab“ sõnadega „võib lahendada“ ning lõige 4 jätta välja.

Selgitus: Muudatus võimaldab ringkonnakohtul ise paindlikult otsustada, kas lihtmenetluse asju lahendab kohtunik üksi või tehakse seda kolmeliikmelises kohtukoosseisus. Muudatus on vajalik mh ka selleks, et ringkonnakohtule ei pruugi alati olla äratuntav, et tegu on lihtmenetluse asjaga või kui see on vaieldav. Absurdne oleks, aga eelnõu sõnastuse järgi ei saa välistada, et oluliseks menetlusnormi rikkumiseks oleks, kui lihtmenetluse asja lahendab ühe kohtuniku asemel ka ekslikult kolm.

- 2) Paragrahvi 59 täiendada lõikega 2¹ järgmises sõnastuses:

„(2¹) Igaüks võib tutvuda jõustumata kohtuotsusega ja kohus võib selle samadel alustel jõustunud kohtuotsusega täielikult või osaliselt avalikustada, kui kohus ei ole sellele juurdepääsu piiranud. Hagita asja lõpplahendiga võib tutvuda ja selle avalikustada kohtu loal.“

Selgitus: Paragrahvi 59 lõike 2¹ lisamine seadusse peaks aitama kõrvaldama pikaajalise vaidluse ja kahtlused ja pressiesindajate ebakindluse, kas tsiviilasjas saab jõustumata kohtulahendit avalikustada ja annab selleks võimaluse. Seda regulatsiooni on oodatud aastaid. Sätte järgi eristatakse otsuseid hagiastades, mis põhimõtteliselt on avalikud, kuid kohus võib juurdepääsu ja avalikustamist piirata, ning hagita astades (nt eestkoste, lapsega suhtlemine), kus kohus peab lahendi avalikustamise eraldi otsustama. Avalikustamisel lähtutakse jõustunud kohtulahendi avalikustamise piirangutest (TsMS § 462).

- 3) Paragrahvi 150 lõige 3² tunnistada kehtetuks.

Selgitus: Paragrahvi 150 lõike 3² kehtetuks tunnistamisega kaob seadusest erisus Riigikohtule esitatud kaebuse kohta selle rahuldamisel, st makstud lõiv jääks riigile ka kaebuse rahuldamisel ja oleks arvestatud pooltevahelises menetluskulude jaotuses. Muudatus kõrvaldab kautsjoni lõivuks muutmisel tehtud eksituse ja see suurendab mõningal määral riigitulusid kohtusüsteemi ülalpidamiseks.

- 4) Paragrahvi 179 lõike 3 esimeses lauses asendada number „100“ numbriga „500“.

Selgitus: Paragrahvi 179 lõike 3 muutmisega tõstetakse riigi kasuks menetluskulude väljamõistmisel selle vaidlustamise piirmäära 100 eurolt 500 eurole. Muudatus peaks kaebusi mõnevõrra vähendama ja kohtu ressursi kokku hoidma.

- 5) Paragrahvi 182 lõike 2 punktis 1 asendada sõna „kahekordset“ sõnaga „kolmekordset“.

Selgitus: Paragrahvi 182 lõike 2 punkti 1 muutmisega tõstetakse menetlusabi andmise lävendit sarnaselt riigi õigusabiga, st menetlusabi ei anta, kui menetluskulude ei ületa eeldatavasti abi taotleja kolmekordset (praegu kahekordset) keskmist ühe kuu sissetulekut. Arvestades eluasemekulude ja transpordikulude suurejoonelist mahaarvamist praktikas ja 2025. a muudatusega ka muude vältimatute kulude hõlmamist p 1 alla, ei tohiks suurem lävend olla

reaalseks takistuseks kohtusse pöördumisel. Menetlusabi ei peaks saama keskmise sissetulekuga inimesed reeglina, aga praegune regulatsioon tegelikult sinna viinud on. Samas mingil määral hoiab muudatus eelduslikult ära asjatuid kohtusse pöördumisi ja suurendab riigi tulusid enam makstava riigilõivu näol. Näidetega vt p 6 riigi õigusabi seaduse analoogset muudatusettepanekut.

6) Paragrahvi 186 lõige 5 muuta ja sõnastada järgmiselt:

„(5) Kohus kontrollib menetlusabi taotleja majanduslikku seisundit esmajoones üksnes taotluse alusel. Kui kohtul on kahtlusi esitatud andmete õigsust või täielikkuse osas, ta nõuda esitatud andmete põhendamist või täiendavate dokumentide ja andmete esitamist või nõuda teistelt isikutelt või asutustelt, sealhulgas krediitiasutustelt, teavet taotleja ja temaga koos elavate perekonnaliikmete majandusliku seisundi või maksevõime kohta. Järelepärimisele tuleb vastata kohtu määratud tähtaja jooksul.“

Selgitus: Paragrahvi 186 lõike 5 muutmise mõte on lihtsustada menetlusabi määramist ja vähendada selleks kuluvat ressursi, st tõhustada menetlust. Senise praktika järgi kontrollib kohus reeglina kõiki menetlusabi taotleja esitatud andmeid oma varalise seisuga ühele, st sisuliselt lähtub eeldusest, et need on valed. See on massiivne lisatöö kasvõi juba pankadele ja registritele päringute tegemise näol, et veenduda, et pangakontosid kas ei ole või need on tühjad. Täienduse järgi eeldatakse, et esitatud andmed on õiged ja kohus saab neist menetlusabi andmise otsustamisel lähtuda. See ei tähenda, et kohus ei võiks neid üle kontrollida, kuid selleks peaks olema ka mingi kahtlus. Kui kohtule saab siiski teatavaks valeandmete esitamine, tuleb sellele ka karmilt reageerida ja menetlusabi andmine vajadusel tühistada.

7) Paragrahvi 237 lõike 1 esimest lauset täiendada pärast sõna „eelmenetluses“ sõnadega „pärast asja lahendamiseks oluliste vaidlusaluste asjaolude väljaselgitamist“.

Selgitus: Paragrahvi 237 lõike 1 muutmise mõte on täpsustada erinevaid menetluse faase ja piirata asjatut tõenditega menetluse ülekoormamist. Kohtu asi on anda pooltele mõistlik tähtaeg tõendite esitamiseks eelmenetluses, kuid alles faasis, kui asjasse puutuvad vaidlusalused asjaolud on pooltega koostöös fikseeritud ja selge, mille kohta kes peab tõendeid esitama. Nii kontsentreeritakse menetlust ja keskendutakse olulisele. Muudatus tagab pooltele, et nad saavad oma tõendeid esitada ega pea seda tingimata tegema enne, kui menetluse ese paigas.

8) Paragrahvi 244 täiendada lõikega 1¹ järgmises sõnastuses:

„(1¹) Eeltõendamismenetluse võib algatada ka kostja isiku või andmete kindlakstegemiseks, kui hagejal puudub selleks muu mõistlik võimalus.“

Selgitus: Paragrahvi 244 täiendamise eesmärk on tuua ka seaduses selgelt välja praktikas juba kinnistunud võimalus teha eeltõendamismenetluse käigus kindlaks kostja isikut, kui hagejal seda muul viisil teha ei õnnestu. Praktikas on selliseks juhuks olnud esmajoones solvavate internetikommentaaride kirjutajate andmete kindlakstegemine (vt ka RKTkm 2-21-5736).

9) Paragrahvi 311¹ lõike 5¹ esimene lause muuta ja sõnastada järgmiselt:

„Kui äriühingule ei ole võimalik menetlusdokumente kätte toimetada infosüsteemis, muu hulgas kuna seda ei õnnestu kätte toimetada infosüsteemi kaudu, või muul viisil elektrooniliselt juhatuse liikmetele või äriühingu muudele esindajatele, saadab kohus menetlusdokumendid äriregistrisse kantud elektronpostiaadressil.“

10) Paragrahvi 317 lõike 1¹ esimest lauset täiendada pärast sõnu „elektrooniline kättetoimetamine“ sõnadega „muu hulgas esindajatele“.

Selgitus: Paragrahvi 311¹ lõike 5¹ ja § 317 lõike 1¹ täiendamine täpsustab äriühingule ja muule juriidilisele isikule menetlusdokumendi elektroonilise kättetoimetamise eeldusi ning püüab luua parema seose eri aegadel seadusse lisatud erineva loogikaga kättetoimetamise sätete vahel (vt selle kohta nt RKTkm 2-23-1662). Muudatuse järgi tuleks enne registriaadressile meili saatmist püüda siiski toimetada äriühingule dokument kätte elektrooniliselt juhatuse liikmete kaudu, nagu näeb ette ka § 318 lg 2. Sama puudutab avaliku kättetoimetamise eeldusi § 317 lg 1¹ järgi, st ka avaliku kättetoimetamise eeldusena tuleb püüda dokumenti kätte toimetada juhatuse liikmetele, vähemasti elektrooniliselt.

11) Paragrahvi 363 täiendada lõikega 5¹ järgmises sõnastuses:
„(5¹) Tõendeid tuleb hagiavaldusele lisada üksnes niivõrd, kui need on vajalikud hagiavalduse mõistmiseks või kui võib eeldada mingi olulise asjaolu kostjapoolset vaidlustamist. Muus osas tuleb hagi nimetada tõendid, mida hageja oma väidete kinnitamiseks saab esitada, kui kostja neile väidetele vastu vaidleb.“

Selgitus: Paragrahvi 363 lõike 5¹ eesmärk on piirata kohtumenetluses tavaks kujunenud koormamist n-ö igaks juhuks asjassepuutumate tõenditega või tõenditega asjaolude kohta, mille üle pooled ei vaidle. Hagiga tuleb tõendid esitada vaid niivõrd, kui asja mõistmiseks vaja, nt tuleks esitada leping, mille rikkumise üle vaidlus käib. Muus osas piisab tõendite hagi nimetamisest. Tõendeid saab hageja esitada eelmenetluses pärast seda, kui on selgunud, millele kostja vastu vaidleb.

12) Paragrahv 383 lõige 1¹ muuta ja sõnastada järgmiselt:
„(1¹) Kohus tagab rahalise nõudega hagi üksnes juhul, kui antakse tagatis vähemalt 5 protsendi ulatuses nõudesummalt, kuid mitte vähem kui 500 euro ja mitte rohkem kui 100 000 euro ulatuses. Kui hagi tagamise korras taotletakse kostja aresti või elukohast lahkumise keelamist, antakse tagatis mitte vähem kui 5000 euro ja mitte rohkem kui 100 000 euro ulatuses.“

Selgitus: Paragrahvi 383 lõike 1¹ muutmise eesmärk on tagada hagi tagamisega seonduda võivate kahju hüvitamise nõuete rahuldamine suuremas ulatuses tagatiste arvel ning piirata ka n.ö igaks juhuks hagi tagamist. Sätte järgi suurendatakse rahalise nõudega hagi tagamiselt makstava tagatise miinimumsummat 32 eurolt 500-le ning maksimumsummat 32 000 eurolt 100 000 eurole. Isikuvabadust piiravate meetmete nagu arest või elukohast lahkumise keeld rakendamiseks tuleb hagejal anda tagatis minimaalselt 5000 euro ulatuses ja maksimaalselt 100 000 euro ulatuses.

13) Paragrahvi 392 täiendada lõikega 6 järgmises sõnastuses:
„(6) Eelmenetluses selgitab kohus asja lahendamisel kohalduvaid õigusnorme, poolte tõendamiskoormist, selgitab välja asjas tähendust omavad vaidlusalused asjaolud ja annab pooltele tähtaja tõendite esitamiseks nende kohta. Kohus selgitab pooltele üheselt arusaadavalt, millal eelmenetlus lõpeb ja uusi väiteid ega tõendeid enam esitada ei saa.“

Selgitus: Paragrahvi 392 lõike 6 lisamise mõte on eelmenetluse olulisi ülesandeid ja kohtu selgitamiskohustust selgemalt kirjeldada. Oluline on, et kohus selgitaks pooltele asja lahendamisel kohalduvaid õigusnorme, vaidlusaluseid asjaolusid ja nende tõendamiskoormust ning tagaks pooletele tähtaja tõendite esitamiseks. Täpsustatud on, et pooled peavad igal ajal aru saama, mis menetluse faasis ollakse ja millal lõpeb võimalus esitada uusi faktiväiteid või

tõendeid. Säte aitab tagada menetluse parema struktureeritusse ja seega eelduslikult ka kiirema ja kvaliteetsema asja lahendamise.

14) Paragrahvi 394 täiendada lõikega 2¹ järgmises sõnastuses:

„(2¹) Tõendeid tuleb vastusele lisada üksnes niivõrd, kui need on vajalikud vastuse mõistmiseks või hageja väidete ümberlükkamiseks. Muus osas tuleb vastuses nimetada tõendid, mida kostja oma väidete kinnitamiseks võib esitada, kui hageja neile väidetele vastu vaidleb.“

Selgitus: Paragrahvi 394 lõige 2¹ eesmärk sama mis hagi puhul (§ 363 lg 5¹), et menetlust ei koormataks üles asjakohatute ja vaidlusaluseid asjaolusid mittepuudutavate tõenditega.

15) Paragrahv 415 lõige 2 (eelnoõ § 23 p 28) muuta ja sõnastada järgmiselt:

„(2) Kaja võib esitada tagaselja otsuse kättetoimetamisest alates 15 päeva jooksul. Kui tagaseljaotsus toimetatakse kätte avalikult, võib kaja esitada 15 päeva jooksul alates päevast, kui kostja sai tagaseljaotsusest teada.“

Selgitus: Paragrahvi 415 lõike 2 muutmisega lühendatakse kaja esitamise tähtaega 30 päevalt 15-le, kiirendades selliselt menetlust. Tähtaeg peaks olema piisav oma soovi väljendamiseks menetlus kajaga taastada. Muudatus asendaks eelnõus pakutud § 415 lg 2 muudatust (eelnoõ § 23 p 28), mis säilitaks 30 päevase liigpika tähtaja.

16) Paragrahv 423 lõike 1 punkt 13 muuta ja sõnastada järgmiselt:

„13) asi ei allu kohtule või kohus ei ole muul põhjusel pädev asja lahendama.“

Selgitus: Paragrahvi 423 lõike 1 punkti 13 muutmisega täpsustatakse üheselt, et ka (rahvusvahelise) kohtualluvuse puudumine on hagi läbivaatamata jätmise aluseks.

17) Paragrahvi 437 täiendada punktiga 2¹ järgmises sõnastuses:

„2¹) ilmneb asjaolu, mille arvestamata jätmisel otsuse tegemisel tehtaks apellatsioonimenetluses tõenäoliselt teistsugune otsus;“

Selgitus: Paragrahvi 437 punktiga 2¹ täiendamise mõte on muuta menetluse uuendamine paindlikumaks, võimaldades menetlus taastada ka n-ö viimasel hetkel asjaolu ilmnemisel, millele küll ei võiks enam tugineda maakohtus, kuid millele saaks tugineda tõenäoliselt ringkonnakohtus, mis võiks olla aluseks maakohtu otsuse tühistamisele. Muudatuse eesmärgiks on menetlusökoonomia.

18) Paragrahvi 475 lõike 1 punkt 15³ tunnistada kehtetuks.

Selgitus: Paragrahvi 475 lõike 1 punkti 15³ väljajätmisega ei peaks kohus tegelema enam täitemenetluse aegumise tõttu lõpetamise taotlustega. Need taotlused lahendaksid täiturid. Muudatus on seotud allpool pakutud täitemenetluse seadustiku muudatustega.

19) Paragrahvi 481 lõiget 1¹ täiendada punktiga 4 järgmises sõnastuses:

„4) korteriomandite või kaasomandi valitsemisest tulenevad rahalised nõuded“.

Selgitus: Paragrahvi 481 lõike 1¹ punktiga 4 täiendamise eesmärk on tuua selgelt välja, et maksekäsu kiirmenetluses saab esitada ka korteriomandite või kaasomandi valitsemisest tulenevaid rahalisi nõudeid.

20) Paragrahvi 484 lõike 2 punktis 3 ja § 485 lõikes 1 asendada sõnad „15 päeva jooksul, maksettepaneku välismaal kättetoimetamise korral 30 päeva jooksul“ sõnadega „20 päeva jooksul“.

Selgitus: Paragrahvi 484 lõike 2 punkti 3 ja § 485 lõike 1 muutmisega ühtlustatakse maksettepanekule vastuväite esitamise tähtaeg siseriikliku (15 päeva) ja välisriigis (30 päeva) kättetoimetamise puhul, vältimaks vajadust iga kord hinnata, kumma juhtumiga on tegu, lihtsustades nii tööprotsessi. Muutunud maailmas ja tehnoloogiliste lahendustega ei ole tähtaegade eristamine enam mõistlik, pealegi on elektroonilise kättetoimetamise puhul juhuslik, kus saaja parasjagu viibib ega peaks mõjutama vastuväite esitamise tähtaega. Ühtseks tähtjaks on pakutud 20 päeva.

21) Paragrahvi 484² esimeses lauses asendada number „20“ numbriga „50“.

Selgitus: Paragrahvi 484² esimese lause muutmisega suurendatakse maksekäsu menetluse fikseeritud menetluskulude hüvitamise määra 20 eurolt 50-le, viies selle tegelikkusega rohkem kooskõlla ja arvestades vahepeal toimunud inflatsiooni.

22) Paragrahvi 486 lõige 3 tunnistada kehtetuks.

Selgitus: Paragrahvi 486 lõike 3 väljajätmise tingib korteriomandiasjadest ja kaasomandiasjadest tulenevate rahaliste nõuete menetlemine hagimenetluses, mitte hagita menetluses (vt muudatusettepanek allpool).

23) Paragrahvi 489 täiendada lõikega 2³ järgmises sõnastuses:

„(2³) Kui avaldaja ja võlgnik on tarbijakrediidilepingust tuleneva nõude kohta kohtule esitanud kirjaliku avalduse võla tasumiseks osade kaupa ning lisanud avaldusele maksegraafiku maksettepanekus märgitud võla tasumiseks, antakse see lahendamiseks kohtunikule, kes hindab muu hulgas tarbijakrediidile seaduses sätestatud nõuete järgimist ja otsustab maksegraafiku kinnitamise kohtuliku kompromissi kinnitamise reeglite järgi.“

Selgitus: Muudatus peaks kaitsma tarbijat ebaseaduslikel tingimustel sõlmitud nn kompromisside eest maksegraafikute kaudu, et neid tuleks vaadata sisuliselt maakohtus.

24) Paragrahvi 489 lõige 5 muuta ja sõnastada järgmiselt:

„(5) Maksekäsu tuleb võlgnikule selgitada, et ta võib kuni 20 päeva jooksul alates päevast, kui ta sai maksekäsu täitmiseks algatatud täitemenetlusest teada, esitada maksekäsule vastuväite.“

25) Paragrahv 489¹ muuta ja sõnastada järgmiselt:

„§ 489¹. Vastuväite esitamine maksekäsule

(1) Maksekäsule või selle osale võib võlgnik esitada 20 päeva jooksul maksekäsu alusel täitemenetluse alustamisest teadasaamisest vastuväite maakohtule. Vastuväiteks maksekäsule loetakse ka hilinemisega esitatud vastuväide maksettepanekule, mis esitatakse enne maksekäsule vastuväite esitamise tähtaja möödumist.

(2) Vastuväite võib esitada maksekäsule lisatud blanketil või muus vormis. Vastuväite põhjendamine ei ole vajalik.

(3) Kohus teatab avaldajale vastuväitest ja selle esitamise ajast.

(4) Vastuväite esitamisel kaotab maksekäsk kehtivuse ja asi antakse menetlemiseks hagimenetluses käesoleva seadustiku §-des 486 ja 487 sätestatud korras. Maksekäsu alusel algatatud täitemenetlus tuleb lõpetada.“

Selgitus: Paragrahvi 489¹ (ja sellega seotud § 489 lg 5) muutmise tehtaks põhimõtteline muudatus maksekäsu kiirmenetluses, kui kaotatakse senine võimalus esitada maksekäsu määrusele määruskaebus ja asendatakse see lihtsama võimalusega esitada maksekäsule vastuväide mh täitemenetluse faasis. Selliselt pöördatakse tagasi seaduse algse regulatsiooni poole, millega sarnane kord kehtib ka nt Saksamaal. Maksekäsu kiirmenetluse tänane korraldus on mitmeti probleemne. Euroopa Kohus on seal nõudnud vähemalt osaliselt õigusemõistmist ja EL direktiividest tulenevate sätete kontrollimist, samas on menetlus olemuslikult formaalne, mis peaks seda just eristama mh tagaseljaotsuse tegemisest. Maksekäsu kiirmenetlust viivad läbi kohtunikuabid, kelle pädevuse on Riigikohus välistanud materiaalses mõttes õigusemõistmise osas ja pidanud seda kohtuniku ainuõiguseks. Praegune määruskaebe kord võimaldab ringkonnakohtus avada maakohtus formaalselt lahendatud asja sisuliselt. Samas ei võimalda see asja lõpuni lahendada, kui selgub, et maksekäsk ongi põhjendamatu, vaid maakohus hakkab asjaga tegelema hagimenetluses. Seetõttu ongi pakutud naasta kahe vastuväite süsteemi juurde, kus kaebeõigust ei olegi. Võlgnikule antakse senisest oluliselt laiem õiguskaitsevahend maksekäsu elimineerimiseks vastuväite näol, mille esitamisel liigub asi hagimenetlusesse. Kuna maksekäsu kiirmenetluses esitatakse vähe vastuväiteid, ei muuda see menetlust ebatõhusamaks. Võlgnike kaitse paraneb, kuna nende võimekus korrektselt põhjendatud määruskaebust esitada on tihti madal. Menetlus muutub taas formaalsemaks. Kuna võlgnikul säilib ka täitemenetluse faasis põhjenduseeta vastuväite esitamise õigus, saab põhjendada kohtu vähemat kohustust menetluses asja sisuliselt kontrollida. Muudatus vähendab üksjagu ringkonnakohtu koormust, kes ei pea maksekäsu kiirmenetlusest tulenevate määruskaebustega enam tegelema. Paragrahvi 489 lõike 5 muudatused on tingitud senise määruskaebe menetluse asendamise kahekordse vastuväite esitamise võimalusega.

26) Paragrahvi 496 lõige 4 muuta ja sõnastada järgmiselt:

„(4) Elatisnõudega maksekäsu peale võib võlgnik esitada 20 päeva jooksul alates maksekäsu kättetoimetamisest vastuväite samadel põhjustel kui vastuväite esitamisel makseettepanekule. Vastuväite esitamisele ja selle lahendamisele kohaldatakse maksekäsu kohta üldiselt sätestatud.“

Selgitus: Paragrahvi 496 lõike 4 muutmise tehtaks ühtlustatakse elatisnõudega maksekäsu kiirmenetlus üldise regulatsiooniga, et maksekäsule saab esitada määruskaebuse asemel vastuväite.

27) Paragrahvi 534 lõike 5 esimeses lauses asendada number „neli“ numbriga „kümme“.

Selgitus: Paragrahvi 534 lõike 5 muutmise tehtaks pikendada kinnisesse asutusse esialgse õiguskaitse korras paigutamise tähtaga neljalt päevalt kümnele. Selliselt välditakse vajadust viia kohe läbi esialgse õiguskaitse pikendamise menetlust ja hoitakse kokku kohtu ja teiste asjaosaliste ressursi ning koormatakse ka isikut uue menetlusega vähem. Kümne päeva jooksul isiku seisund mitmetel juhtudel stabiliseerub ja ta saab välja lasta.

28) Paragrahvi 540 lõike 1 teist lauset täiendada pärast sõna „kohustusi“ sõnadega „, muu hulgas panna isikule kohustuse ambulatoorseks raviks“.

29) Paragrahvi 540 täiendada lõikega 1¹ järgmises sõnastuses:

„(1¹) Kohus võib kinnisesse asutusse paigutamise peatada nii paigutamise otsustamisel kui hiljem.“

Selgitus: Paragrahvi 540 muudatuste eesmärk on seadusse selgelt kirjutada seni kohtupraktikas tunnustatud võimalus peatada isiku kinnisesse asutusse paigutamine kohe, st sisuliselt määrata see tingimuslikult, esmajoones ambulatoorse ravi kohustusega.

30) Paragrahv 601 muuta ja sõnastada järgmiselt:

„§ 601. Sunniraha määramine

(1) Kui kohtul on andmeid selle kohta, et andmed, mis seaduse kohaselt tuleb kohustuslikult registrisse kanda või registripidajale esitada, on esitamata jäetud, teeb kohus määruse, millega kohustab sunniraha ähvardusel andmete esitamiseks kohustatud isikuid esitama puuduvad andmed või esitama määruse kohta vastuväite. Kohus võib sunniraha määrata ka muul seaduses sätestatud juhul.

(2) Kui kohtu määratud tähtaja jooksul kohustust ei täideta ega esitata ka vastuväidet, teeb kohus sunniraha sissenõudmise määruse (sunnirahamääruse) ja kordab varasemat määrust andmete esitamise kohta koos uue sunniraha määramise hoiatusega. Kohus toimib sel viisil seni, kuni kohustus täidetakse või esitatakse määruse kohta vastuväide.

(3) Kui kohtu määratud tähtaja jooksul esitatakse määruse kohta vastuväide, milles toodud asjaolud vajavad lähemat selgitamist, kutsub kohus vajaduse korral asjaosalised välja asjaolude selgitamiseks.

(4) Kui kohus peab esitatud vastuväidet põhjendatuks, ei määrata sunniraha.

(5) Kui vastuväide ei ole põhjendatud, teeb kohus sunnirahamääruse ja uue määruse kohustuse täitmise kohta. Uues määruses ettenähtud tähtaeg ei hakka kulgema enne määruse peale määruskaebuse esitamise tähtaja möödumist.

(6) Kui korduvale määrusele esitatakse põhjendatud vastuväide, võib kohus ühtlasi tühistada varem tehtud sunnirahamääruse või sunniraha vähendada, kui see on põhjendatud.

(7) Sunniraha määramisel jätab kohus määruses ka menetluskulud asjaosaliste kanda.

(8) Sunnirahamääruse peale võib trahvitud isik esitada määruskaebuse. Ringkonnakohtu määruse peale määruskaebuse kohta ei saa Riigikohtule edasi kaevata.“

Selgitus: Paragrahv 601 on sõnastatud uuesti, kui registripidaja poolt andmete esitamise tagamiseks kasutatav rahaline sunnivahend on läbivalt reguleeritud sunnirahana, mitte (karistusliku) trahvina, nagu praegu on ebakorrektselt sõnastatud sunniraha trahvina. Trahvimine peaks pealegi juba põhiseadusest tulenevalt olema kohtuniku, mitte kohtunikuabi pädevuses.

31) Paragrahvi 613 lõige 1 punkt 1 muuta ja sõnastada järgmiselt:

„(1) Kohus lahendab hagita menetluses:

1) korteriomaniiku või korteriühistu avalduse alusel asja, mis tuleneb korteriomandist ja korteriomandi eseme valitsemisest ning puudutab korteriomanike omavahelisi õigusi ja kohustusi ning korteriomanike ja korteriühistu vahelisi õigusi ja kohustusi, välja arvatud rahalised nõuded korteriomanike või korteriühistu vastu ja nõue, mis korteriomandi- ja korteriühistuseaduse § 33 järgi on esitatud korteriomandi võõrandamise kohustamiseks;“

Selgitus: Paragrahvi 613 lõike 1 punkt 1 muutmisega välistatakse hagita menetlusest rahalised nõuded korteriomanike või korteriühistu vastu, esmajoones kommunaalmaksete sissenõudmise asjad, mis suunatakse tagasi hagimenetlusesse. Selliselt tõhustatakse ja kiirendatakse nende asjade lahendamist ning hoitakse kokku kohturessurssi. Esiteks ei ole vaja kaasata teisi korteriomanikke, teiseks ei kohaldu uurimispõhimõte ja kolmandaks saab kohus hagile vastamatajätmisel teha tagaseljaotsuse.

32) Jätta välja eelnõu § 23 punkt 36 (§ 631 lõike 1 täiendamine punktiga 7) ning muuta paragrahvi 637 lõike 1 punkt 6 ja sõnastada see järgmiselt:
„6) apellatsioonkaebus on esitatud väidete alusel ilmselgelt edulootuseta;“.

Selgitus: Paragrahvi 637 lõike 1 punkti 6 muutmise eesmärgiks on laiendada oluliselt ringkonnakohtu õigust keelduda apellatsioonkaebuse menetlemisest. Praegu võib keelduda apellatsioonkaebuse menetlemisest vaid siis, kui kaebust ei saaks tõenäoliselt rahuldada, kui ka kaebaja väited oleks õiged. Muudatus võimaldab ringkonnakohtul hinnata menetluse võtmisel kaebust vaid selle väidete alusel ja keelduda perspektiivitu kaebuse menetlemisest. Selliselt hoitakse kokku oluliselt ringkonnakohtu ressursi. Välja tuleks jätta eelnõuga pakutud § 637 lg 1 p 7 täiendus, sest see ei peaks jääma kõrvuti senise p-ga 6, millest tekiks segane dubleerimine.

8. Riigivastutuse seaduse muudatused (eelnõu § 20)

Väljendame muret ka eelnõus pakutud riigivastutuse seaduse § 17 lõike 1 muutmise üle (eelnõu § 20), kus soovitakse kohtu poolt tekitatud kahju hüvitamise taotluse adressaadina edaspidi näha Justiits- ja Digiministeeriumi asemel näha kohtute nõukogu. Ühtpidi tundub muudatus loogiline, kui kohtute haldamine läheb üle kohtute nõukogule ja kohtuhaldusteenistusele. Samas ei ole kohtute poolne kahju hüvitamise mehhanism üldse seaduse tasandil ette nähtud ega läbi mõeldud. Ei saa nõustuda käsitlusega, kus võimalikud kahju hüvitised tuleb katta kohtusüsteemi eelarvest, st kohtute arvel, ilma et selleks oleks ette nähtud vastavat reservi või tasandusmehhanismi. Halvemal juhul võib see viia kohtute tegevuse halvamiseni ja õigusemõistmisse sekkumiseni.

9. Vangistusseaduse muudatused (eelnõu § 26)

Jätta vangistusseaduse muudatused (eelnõu § 26) eelnõust välja.

Selgitus: Riigikohtunike valdav enamus ei toeta kinnipeetavatele tervishoiuteenuste osutamisega seotud vaidluste toomist halduskohtute pädevusest maakohtute pädevusse. Riigikohtus oli seda tüüpi kaebuste lahendamiseks pädev kohus mitmeid aastaid vaidluse all, kuid lõpuks leidis üldkogu, et põhjendatud on selliseid asju lahendada halduskohtus (vt RKÜKm 3-21-30/19), kuna tegu on kompleksse õigussuhtega, mille baas on avalikus õiguses, kuna tervishoiuteenust osutatakse kinnipeetavatele avalikõiguslikus suhtes. Halduskohtutel on kujunenud praktika ja kompetents selliste kaebuste lahendamisel. Tervishoiuteenustega seotud vaidluste toomine koormaks maakohtuid, lisaks või tekkida vaidluste jaotamise vajadus, kuna tihti on kinnipeetaval etteheiteid ka nt ravi võimaldamata jätmisele.

Seega puudub vajadus kõigi pakutud vangistusseaduse muudatuste tegemiseks. Alternatiiv oleks selgelt sätestada selliste vaidluste olemine halduskohtute pädevuses. Samas on senine praktika sellest lähtunud ja hädavajadus selleks puudub.

10. Võimalikud kohtumenetlusi tõhustavad muudatused teistes seadustes

10.1. Täitemenetluse seadustiku muutmine

Tarbijakrediidist tulenevad nõuded

1) Paragrahvi 24 lõiget 3 täiendatakse punktiga 6¹ järgmises sõnastuses:

„6¹) viide võlgniku õigusele esitada põhjendamist mittevajav vastuväide tarbijakrediidilepingust tulenevas nõudes esitatud maksekäsule 20 päeva jooksul alates maksekäsu täitmiseks algatatud täitemenetlusest teadasaamisest vastavalt tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 489¹ lõikele 1;“

Selgitus: *Muudatus on vajalik, kui TsMS § 489¹ muudetakse Riigikohtu pakutud viisil. Kuna tarbijakrediidist tulenevale maksekäsule saab esitada vastuväite veel täitemenetluses, tuleb võlgniku sellele õigusele ka eraldi tähelepanu juhtida.*

2) Paragrahv 221 lõige 1¹ ja lõige 2 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

„(1¹) Muu kui kohtulahendi sundtäitmise puhul, iseäranis käesoleva seadustiku § 2 lõike 1 punktides 18-191 nimetatud täitedokumentide puhul, samuti tarbijakrediidilepingust tulenevas nõudes tehtud maksekäsu puhul ning tarbijakrediidilepingust tulenevas nõudes tehtud tagaseljaotsuse puhul, saab võlgnik sundtäitmise lubamatuks tunnistamise hagi esitada ka kõik vastuväited täitedokumendist tuleneva nõude olemasolule ja kehtivusele.

(2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud vastuväited on kohtulahendi puhul, välja arvatud tarbijakrediidilepingust tulenevas nõudes tehtud maksekäsu puhul ning tarbijakrediidilepingust tulenevas nõudes tehtud tagaseljaotsuse puhul, lubatud üksnes siis, kui alus, millel need põhinevad, on tekkinud pärast kohtulahendi jõustumist.“

Selgitus: *Muudatus aitaks kõrvaldada sätte võimalikku vastuolu Euroopa Kohtu tõlgendusega, eeldusel, et maksekäsu kiirmenetlus jääb endiselt formaliseeritud menetluseks, kus ei kontrollita tõendeid. Nimelt on Euroopa Kohus tõlgendanud direktiivi 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes selliselt, et kui riigisiseste õigusnormidega antakse maksekäsu tegemise pädevus ametnikule, kes ei ole kohtunik, ei ole see direktiiviga vastuolus juhul, kui kohtulik kontroll ebaõiglaste tingimuste puudumise üle lepingus on ette nähtud kas maksekäsu täitmise staadiumis või vastulause esitamise korral. Siiski tuleb silmas pidada, kui et kui niisugune kontroll on võimalik ainult vastulause staadiumis ja kui tarbijaid heidutatakse niisugust vastulauset esitamast, esineb siiski vastuolu direktiiviga (EKO 20.09.2018, C-448/17, p-d 50, 51 ja 54). Seega aitaks maksekäsu täitmise staadiumis vastuväite (sundtäitmise lubamatuks tunnistamise hagi) esitamine. Lisaks on Euroopa Kohus märkinud, et direktiiviga 93/13/EMÜ oleks vastuolus see, kui kohtuotsuse seadusjõud oleks kohtulahenditel, millest ei nähtu, et kohtulik kontroll ebaõiglaste tingimuste puudumise üle on toimunud (EKO 07.11.2024, C 178/23, p 38). Nii direktiivi 93/13/EMÜ kui ka direktiivi 2008/48/EÜ eesmärk on kõrgetasemelise tarbijakaitse tagamine, seega võib Euroopa Kohtu seisukohta laiendada ka direktiivile 2008/48/EÜ. Muudatuse vajalikkust vähendab see, kui võimaldada esitada maksekäsule kahekordne vastuväide (TsMS § 489¹ muutmine), kuid tagaseljaotsuse puhul probleem säiliks.*

Alghinna vaidlustamine

3) Paragrahvi 74 lõige 8 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

„(8) Hinna vaidlustamise korral määrab kohtutäitur uueks hindamiseks eksperdi.“

4) Paragrahvi 74 lõike 9 esimeses ja kolmandas lauses asendatakse sõna „kohtu“ sõnaga „kohtutäituri“.

Selgitus: Kehtiva regulatsiooni järgi peab täitur pöörduma arestitud asja hinna määramise vaidlustamisel kohtu poole, kelle ainus roll on määrata ekspert. Muudatusega viiakse eksperdi määramise menetlus kohtust välja ja antakse kohtutäituri enda korraldada, kuna tegu ei ole õigusemõistmisega. Muudatus vähendab mõnevõrra kohtu koormust.

Täitedokumendist tulenevate nõuete aegumine

- 5) Paragrahvi 48¹ lõike 1 punktist 2 jäetakse välja sõna „ja“ ning lõikest 1 jäetakse välja punkt 3.
- 6) Paragrahvist 50¹ jäetakse välja lõiked 4 ja 5.
- 7) Paragrahv 223¹ tunnistatakse kehtetuks.

Selgitus: Paragrahvi 48¹ lõike 1 muutmise ning § 50¹ lõigete 4 ja 5 ja § 223¹ kehtetuks tunnistamisega antakse täitemenetluse lõpetamine nõude täitmise aegumise tõttu täituri pädevusse ka siis, kui sissenõudja vaidleb lõpetamisele vastu. Tegemist ei ole reeglina keerulise õigusvaidluse lahendamise, vaid üksnes tähtaegade arvutamisega, mis ei pea tingimata olema kohtu pädevuses. Kohtusse jõuaks vaidlus aegumise üle üksnes kaebuse kaudu täituri otsusele. Muudatusega hoitakse kokku kohturessurssi ja kiirendatakse aegumisvaidluse lahendamist.

10.2. Pankrotiseaduse muutmine

Pankrotiseaduses tehakse järgmised muudatused:

- 1) Paragrahvi 10 lõige 7 ja § 13 lõige 5 tunnistatakse kehtetuks ning § 17 lõike 1 esimesest lausest jäetakse välja sõnad „või võlgnik, võlausaldaja või ajutine haldur seda taotleb“.

Selgitus: Paragrahvi 10 lõike 7 ja § 13 lõike 5 väljajätmisega ning § 17 lõike 1 muutmisega jäetakse kohtu otsustada, kas vaadata pankrotiavaldus läbi kohtuistungil, st avaldaja ei saa istungit taotleda. Selliselt saab kohus paindlikult otsustada pankrotiavalduse lahendamise viisi ja lahendada avaldus tõhusamal viisil.

- 2) Paragrahvi 32 lõikest 2 jäetakse välja teine lause.

Selgitus: Paragrahvi 32 lõikest 2 teise lause väljajätmisega piiratakse määruskaebuse Riigikohtule esitamise võimalust, kui pankrotiavaldus jäetakse rahuldamata. See tõhustab menetlust ja toob kiirema lahenduse, kui alama astme kohtute arvates ei ole pankroti väljakuulutamine põhjendatud. Võlausaldaja saab oma nõuded panna maksma kohtumenetluses. Lisaks ei ole välistatud asjaolude muutumisel uue pankrotiavalduse esitamine.

- 3) Paragrahvi 84¹ lõike 3 punktid 6 ja 7 tunnistatakse kehtetuks.

Selgitus: Paragrahvi 84¹ lõike 3 punktide 6 ja 7 kehtetuks tunnistamisega võimaldataks pankrotimenetluses halduri ja ajutise halduri ja toimkonna tasude ja kulude

kindlaksmääramisel kasutada kohtujuristi. Tegemist ei ole sisulise õigusemõistmise küsimusega, mis tuleb reserveerida kohtunikule. Muudatus võimaldab tööd paindlikumalt korraldada ning säästa kohtuniku ressursi olulisemate ja keerulisemate küsimuste jaoks. Kas seda tegelikult kasutatakse, jääb kohtute otsustada.

4) Paragrahv 100³ lõike 4 punkt 1 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:

„1) nõue, mis on rahuldatud jõustunud kohtulahendiga või täitemenetluse seadustiku § 2 lõike 1 punkti 6 või 6¹ kohaselt täitedokumendiks oleva vahekohtu lahendiga, välja arvatud tarbijakrediidilepingust tulenevas nõudes tehtud maksekäsk ning tarbijakrediidilepingust tulenevas nõudes tehtud tagaseljaotsus mille põhjendustest ei nähtu, et kohus oleks kontrollinud, kas krediidiandja on enne tarbijakrediidilepingu sõlmimist hinnanud tarbija krediitvõimelisust vastavalt võlaõigusseaduse § 4034 lg-tele 2–4;“

Selgitus: Muudatus aitab kõrvaldada sätte võimalikku vastuolu Euroopa Kohtu tõlgendusega, mille järgi peab liikmesriigi kohus hindama kohe, kui talle on teada selleks vajalikud asjaolud, kas krediidiandja on täitnud direktiivi 2008/48/EÜ artiklis 8 sätestatud kohustuse. Artiklid 8 ja 23 kohustavad liikmesriigi kohut omal algatusel analüüsima, kas on rikutud krediidiandja lepingueelset kohustust hinnata tarbija krediitvõimelisust, mis on ette nähtud selle direktiivi artiklis 8 (EKo 05.03.2020, C-679/18, p-d 23 ja 46). Samuti on Euroopa Kohus leidnud, et direktiivi 93/13 art 6 lg-ga 1 ja art 7 lg-ga 1 on vastuolus riigisisese õigusnormid, mis näevad ette, et füüsiliste isikute pankrotimenetluses on nõuete nimekiri pärast seda, kui kohus on selle nimekirja heaks kiitnud, ilma et ta oleks käsitletud asjasse puutuva lepingu tingimuste võimalikku ebaõiglust, ja pankrotikohtus on menetlust alustatud, viimati nimetatud kohtu jaoks siduv, mistõttu ei saa ta hinnata, kas sellise krediidilepingu tingimused, millel põhineb sellesse nimekirja kantud nõue, on ebaõiglasel (EKo 03.07.2025, C 582/23, p 58). Lisaks on Euroopa Kohus märkinud, et direktiiviga 93/13/EMÜ oleks vastuolus see, kui kohtuotsuse seadusjääd oleks kohtulahenditel, millest ei nähtu, et selline kontroll on toimunud (EKo 07.11.2024, C 178/23, p 38). Nii direktiivi 93/13/EMÜ kui ka direktiivi 2008/48/EÜ eesmärk on kõrgetasemelise tarbijakaitse tagamine, seega võib neid seisukohti laiendada ka direktiivile 2008/48/EÜ.

10.3. Füüsilise isiku maksejõuetuse seaduse muutmine

Füüsilise isiku maksejõuetuse seaduse § 6 lõikest 3 jäetakse välja sõnad „usaldusisikule tasu ja kulutuste hüvitise määramise,“.

Selgitus: Paragrahvi 6 lõike 3 muudatuse järgi saaksid kohtujuristid õiguse määrata füüsilise isiku maksejõuetuse menetluses usaldusisiku tasu ja kulutuste hüvitist, võimaldades vabastada kohtuniku ressursi sisulisemate otsustuste peale. Paljuski ons ee tasu standardiseeritud. Tasu määramine ei ole kitsas mõistes õigusemõistmine, mida peaks tegema kohtunik.

10.4. Notari tasu seaduse muutmine

Notari tasu seaduse §-d 40² tehakse järgmised muudatused:

1) Lõige 2 muudetakse ja sõnastatakse järgmiselt:
„(2) Taotlus notari tasu maksmisest vabastamiseks esitatakse 10 päeva jooksul pärast notarilt arve saamist Notarite Kojale.“

2) Lõige 6 tunnistatakse kehtetuks.

Selgitus: Notari tasu seaduse § 40² muudatustega viidaks kohtust välja menetlus notari tasust vabastamiseks majanduslikel põhjustel, kuna sellel puudub kohtumenetlusena nii seos kui põhjendus. Pakutud on asjade lahendamise anda Notarite Kojale, kelle otsuseid saaks vaidlustada halduskohtus. Arvestades eesiseisvat tõenäolist notari tasude tõusu vähendab muudatus mõningal määral maakohtute koormust ja annab ressursisäästu. Lisaks muule viidatakse sättes linnakohtule, mida ta ammu enam pole.